

Gogol, Nikolai Vasilevich
Vecheri na khutori bilia
Dykanky

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

Ч. | Біблїотека ,,Нового Житя". | 4.

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ

на хуторі біля Диканьки

Повісти, видані

пасїчником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Олифант, Па.

Накладом ,,Америк.-Україн. Видавничої Спілки"

З друкарнї ,,Нового Житя".

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ
на хуторі біля Диканьки.

Повісти, видані
пасїчником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

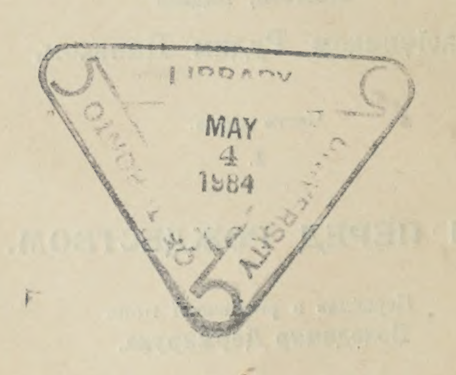
НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Переклав з російської мови
Володимир Держирука.

Олифант, Па.

Накладом „Америк.-Україн. Видавничої Спілки''.
З друкарні „Нового Житя''.

1914.

MAY
4
1984

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Ось вам і друга книжка а, радше сказати, остання! Дуже-дуже не хотіло ся єї видавати. По-правдї, пора знати честь. Скажу вам, що на хуторі зачинають вже з мене сьміяти ся. »Ось — говорять — здурів старий дід:. на старости лїт тїшить ся дитинячими забавками«. Дїйсно: час спочивати. Ви, дорогі читачі, гадаєте, що я тільки удаю старого. Куди тут удавати, коли в ротї нема зовсїм зубів! Тепер, як попадеть ся щобудь мягкого, то буду ще яко-тако жвякати, а твердого не вкушу. Так ось вам знов книжка! Тільки не жахайте ся! Не гарно жахати ся на прощаню, особливо з тим, з яким, Бог зна, чи скоро побачите ся. В сїй книжцї почуєте оповідачів, всїх майже для вас незнакомих, з виключенєм хіба Томи Григоровича. А сего горохового панича, що росказував таким дивоглядним язиком а котрого навіть богато з москальського народу не могло поняти, вже давно нема. Після того, як посварив ся із всїми, він і не заглядав до нас. О, я вам не росказував сеї подїї? Слухайте, се була комедія! Минулого року, лїтом, майже в самий день моїх імянин, приїхали до мене гостї.... (Треба вам знати, любезні читачі, що мої земляки, дай їм Боже здоровля, не забувають на старика. Вже пятьдесятий рік, як я запамятав свої імянини; а кілько я маю лїт, сего анї я анї моя старуха вам не скаже. Може буде коло сїмдесятки. Диканський піп, отець Харлампій, знав коли я родив ся; так жаль, що вже пятьдесятий рік, як його нема на сьвітї). Ось приїхали до мене гостї: Захар КириловичЧухопупенько, Степан Іванович Курочка, Тарас Іванович Смачненький, засїдатель Хорлампій Кирилович Хлоста і приїхав ще... ось забув,

по-правдї, імя і фамілїю.. Осип... Боже мій, його знає цілий Миргород і він, як говорить, то все вперед стукне пальцями і підопреть ся в боки... Ну, Бог з ним! Пригадаю другим разом. Приїхав і знакомий вам панич з Полтави. Томи Григоровича я не рахую, бо він свій чоловік. Розбалакали ся всї (знов треба вам знати, що ми не говоримо нїколи небилиць: я все люблю приличну бесїду, щоби, як-кажуть, було і корисно і солодко), — говорили ми про се, як квасити яблока. Моя старуха зачала було говорити, що треба хорошенько яблока вимити, опісля намочити в квасї, а далї вже нїчого з того не буде«! — підхопив Полтавець, заложивши руки у свій гороховий кафтан і перейшов тяжким кроком по кімнатї:« нїчого не буде! Передом треба пересипати канупером а потім уже...« Ну, я здаю ся на вас, любі читачі, скажіть по совісти: чи чули ви коли-небудь, щоби яблока пересипати канупером? Правда, кладуть листє з веприни, нечуйвітер, трилистник; но щоби клали канупер... нї, я про се не чув. Вже лїпше нїхто на тім не розуміє ся, як моя стара. Ну говоріть же ви! Нарочно, як доброго чоловіка, відвів я його тихо на бік: »Слухай, Макаре Назаровичу, ей не сьміши людий! Ти чоловік не який-будь! Сам ти, як говориш, обідав при однім столї з ґубернатором. Ну скажи щось такого там, то тебе висьміють всї!« Щож би, ви думали, він сказав на се? — Нїчого; плюнув на землю, взяв шапку і вийшов. Хоч би попращав ся з ким, хоч би кивнув головою і тільки чути було, як підїхала до воріт бричка з дзвінком; сїв і поїхав. І лїпше! Не треба нам таких гостий! Я вам скажу любі читачі, що нїчого гіршого нема на сьвітї, як се паньство! Що його дядько був колись комісарем, так і ніс дре в гору! Нїби то комісар такий вже високий уряд, що від него в сьвітї вис-

шого нема? Слава Богу, є ще висші від комісаря! Ні, я не люблю того паньства! Ось вам приміром Тома Григорович; здаєть ся, і він не знатний чоловік а гляньте на него: на лици сьвітить повага, навіть, як нюхає табаку, то чуєш до него поважанє. А як в церкві засьпіває в крилосі, — велика роскіш! Розтопив би ся, здаєть ся, цілий! А сей... ну, Бог з ним! Він гадає, що без його казок годі обійти ся. Ось таки зложила ся книжка.

Я, здаєть ся обіцяв вам, що в сій книжці буде і моє оповіданє. Хтіло ся його написати, та я побачив, що для мойого оповіданя треба хоч три такі книжки. Гадав окремо надрукувати, та опісля відхотіло ся. Таж я знаю вас: Будете сьміяти ся із старика. Ні, не хочу! Пращайте! Довго, а може бути що й ніколи не побачимо ся. Так що, для вас байдужно, щоби навіть мене зовсім не було на сьвіті. Мине рік, другий, — і з вас ніхто опісля не згадає і не пожалує старого пасічника,

Рудого Панька.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ

Минув останній день перед Рождеством. Була морозна ясна ніч; глянули зірниці; місяць підняв ся величаво на небо посьвітити добрим людям і цілому мірови, щоб всім весело було колядувати і прославляти Христа. Мороз тиснув крілше, як рано; та зато було так тихо, що скрипіт морозу було чути на півмилї. Під хатнєми вікнами не показувала ся ще нї одна юрба парубків, тільки місяць заглядав крадьки до вікон, викликуючи немов вистроєних дївчат на скрипучий сніг. А крізь димар одної хати бухнув дим, хмарою понїс ся по небі а разом піднялa ся і відьма на мітлї.

Коли-б тодї їхав сорочинський засїдатель трійкою панських коний, в шапцї, зробленій у уланській формі, в синім футрі, підбитім черним кожушком, з нагайкою по дияволськи сплетеною, що нею звик підганяти свойого ямщика, то він певно був-би її замітив тому, що перед сорочинським засїдателем нї одна відьма не сховаєть ся. Він знає точно, кілько у кождої баби свиня родить поросят і кілько полотна лежить в скринї тай кілько лишить в недїлю в коршмі добрий чоловік із своєї одежі і господарських знарядів. Та сорочинський засїдатель не їхав, бо яке йому дїло до чужих, — у него своя волость. А відьма піднялa ся тимчасом так високо, що в горі було видко тільки чорну, рухливу цяпку. А куди тільки повертала ся цяпка, там пропадали зорі одна за другою. Небавом

відьма назбирала їх повний рукавець. Блестїло їх ще може три або чотири. А з противного боку появила ся друга цяпка, росла-росла і вже перестала бути цяпкою. Короткозорий, щоби надїв на ніс місто окулярів колеса з комісарової брички, не розпізнав би, що се таке. З переду чистий Нїмець: вузенька мордочка, що безнастанно вертїла ся на всї боки і нюхала всьо, що попало, — кінчила ся таким кружальцем, як у наших свиний; ноги такі тоненькі, що наш війт переломав би їх при першім козачку, коли-б такі ноги мав. А за се з заду виглядав як ґуберньский стряпчий в мундїрі, бо у нього висїв хвіст такий острий і довгий як теперішнї фалди від мундїра: тільки може по цапиній борідцї під мордою, по невеличких ріжках на голові і потім, що цїлий він не був білїйший від комінира, можна було догадати ся, що се не Нїмець і не ґуберньский стряпчий а прямо чорт, для котрого лишила ся ще тільки однїсїнька ніч блукати по сьвітї і доводити людий до гріха. А завтра, як ранком задзвонять утренні дзвони, побіжить він у свій берліг, підобхавши хвіст під себе.

А тимчасом чорт підкрадав ся тихо до місяця і вже витягнув руку, щоб його зловити; та сейчас відскочив, неначе попік ся, піссав пальцї, забовтав ногою, забіг з другого боку, знов відскочив і сховав руку. Однак чорт не покинув своєї роботи мимо неудач. Він побіг і зловив місяць руками: скривив ся і хухав, перекидаючи його з одної долонї на другу, як мужик, що бере вуглячок до своєї люльки; вкінци поспішно сховав його в кишеню і побіг дальше, неначе нїчого не стало ся.

В Диканцї нїхто не чув, як чорт вкрав місяць. Правда, що волосний писар, вилїзаючи рачки з шинку, бачив, що місяць, не знать з якої причини, танцював

по небі і божив ся перед цілим селом; однак мужики покивували головами а навіть підіймали його на сьміх.

А яка-ж була причина, що чорт забрав ся до такого грішного діла. А ось яка: він знав, що богатий козак був запрошений на кутю до дяка, де будуть війт, козак Свербигуз, свояк дяка, що приїхав з архиєрейської дяківської школи і сьпівав грубим голосом і ще дехто; де, крім куті, буде й варенуха, горівка, заварена з шафраном і багато смачних страв. А тимчасом його дочка, красавиця на ціле село, лишить ся дома а до дочки певно прийде коваль, силач і парень хоч куди, що його чорт більше не злюбив від проповідий отця Кіндрата. Вільним хвилями коваль брав ся і до мальованя і був найлїпшим малярем на цілу околицю. Сам сотник Л......ко, як був ще в живих, просив його нарочно до Полтави помалювати частокіл довкруги двора. Всї миски, що з них диканські козаки сербали борщ, малював коваль. Він був дуже побожний чоловік і часто малював образи сьвятих: тепер ще можна побачити в Т......ській церкві образ сьв. Луки. Та верхом його артизму був образ, намальований на церковній стїнї в правім притворі і сей образ представляв сьвятого Петра в день страшного суду, з ключами в руках, як виганяв з ада злого духа: наляканий чорт вертів ся на всї боки, прочуваючи свою загибіль а замкнені перед тим грішники били і гонили його батогами, полїнами і всїм, чим попало. Тодї як маляр трудив ся над тим образом і малював його на великій деревляній дошцї, чорт всїма силами старав ся йому перешкодити: торкав його руку, метав ковальський жар на малюнок; однак мимотого образ викінчено, дошку принесли в церков, прибили до стї-

ни притвора і від того часу чорт присяг месть ковалеви.

Одна тілько ніч лишила ся йому побігати по білім сьвіті а навіть сеї ночи роздумував він над тим, щоб зробити яку прикрість ковалеви. І тому рішив вкрасти місяць в тій надії, що старий Чуб лїнивий і неохочий до уставаня, а до дякової хати не так дуже близько: дорога вела поза село, біля млинів а далї біля кладбища. Коли-б так ще місячна ніч, заманула би Чуба варенуха і горівка заварена з шафраном: а серед такої пітьми нїкому навіть не удало би ся стягнути його з печи і викликати на двір. А коваль, що від давна не був з ним в згодї, не важить ся, хоч як сильний, йти до його дочки, коли батько в хатї.

Таким чином, як тілько чорт сховав місяць в кишеню, довкруги стало так темно, що не кождий зміг би знайти стежину навіть до коршми, не то до дяка.

Відьма аж запищала, як побачила себе в пітьмі. А чорт побіг скорим кроком до неї, зловив за руку і зачав шептати їй до вуха то саме, що звичайно нашіптуєть ся цїлому жіночому родови.

Чудний порядок в сьвітї! Всьо, що жиє, намагаєть ся переймати всьо один від другого. Недавно тому, бувало, один судія та городничий в Миргородї ходили зимою в кожухах, критих сукном, а проче низше чиновництво носило звичайні. А тепер і засїдатель і підкоморій справили собі нові шуби з решитилївських шкірок і покрили їх сукном. Канцелярист і волосний писар третього року набрали синьої китайки по шість гривен аршин. Паламар казав собі зробити атласові лїтні шаравари і кабат. Словом: всьо дреть ся до людий! Коли-то вже не будуть люди до сусти пристращати ся? Мож навіть заложити ся, що навіть і чорт пускаєть ся на таке. Тілько дуже до-

сно, що він має себе за красавця, а тимчасом парсуна його — аж гидко глянути. Пика, як говорить Тома Григорович, мерзость мерзостю, однак і він строїть любовні мини!

Однак на небі і під небом так зробило ся темно, що годі було доглянути, що далі діяло ся між ними.

— Так ти, куме, не був ще в новій дяковій хаті? — говорив козак Чуб, виходячи із своєї кімнати, до худощавого, високого, в короткім кожушині, мужика із зарослою бородою, що певно від двох тижнів не бачила на собі обломка коси, що нею звичайно мужики голять свої бороди, як не мають бритви. — Там тепер буде кріпка попойка! — продовжав Чуб, підсьміхуючи ся. — Щоб нам тільки не спізнити ся.

І Чуб поправив свій пояс, яким був підперезаний по верху кожуха, натиснув кріпше свою шапку, стиснув в руці нагайку — страх і погрозу для докучливих собак, та як глянув в гору, остовпів — Що за біс? Гляди, гляди! Панасе!

— Що такого? сказав кум і підняв також голову до гори.

— Як, що? Нема місяця!

— Що за чудасія! Дійсно, нема місяця!

— Так, таки нема! — говорив Чуб, неначе трохи розгніваний рівнодушністю кума. — Тобі, небоже, се й байдуже!

— А що-ж мені робити?

І треба тут було — продовжав Чуб, утираючи вуси рукавом, — щоб тому собаці не довело ся в раньці випити чарку сивухи, якому чортови тут вмішати ся!.. Так неначе сьміх! Сиджу в хаті біля вікна, дивлюсь на двір: чудесна ніч! Ясно, сніг іскрить ся до місяця: всюди видно, як в день. Не вспів вийти за двері і ось:

хоч око виколи! А щоби він поломав всї зуби до черствого пирога!

Ще довго Чуб ворчав і бісив ся а міжтим продумував, як рішити ся. Йому страх хотїло ся побазїкати трохи в дяковій хатї, де без сумнїву, сидїв вже і війт і приїзший бас і дохтяр Микита, що їздив що два тижнї на ярмарок до Полтави і гнув такі хараманп, що всї брали ся за животи від сьміху. Неначе вже видить Чуб варенуху на столї. Всьо то було приманчиве правда; однак темна ніч навела на нього сю лїнь, що є спільна всім козакам . Як гарно було-б тепер полежати, підопхавши під себе ноги на печи, покурювати спокійно люльку і серед упоюючої дрімоти слухати колядок і пісень веселих парубків і дївчат що бігають гуртами попід вікна! Він, без сумнїву, рішив би ся на се останне, коли-б сам; та тепер їм обом не так буде кучно і лячно йти серед темної ночи, а впрочім він не хотїв перед другими показувати свою лїнь і трусливість. Він звернув ся знов до кума:

— Нема, куме, місяця?

— Нема!

— Чудно! Дай но понюхати табаки! У тебе, куме, добра табака! Де ти купуєш?

— Яка там, до чорта добра! — одвітив кум, закриваючи вічко від берестової табакерки вимережаної узорами: — і стара курка не пчихне.

— Пригадую собі, — продовжав Чуб далї— менї раз покійний шинкар Зазуля привіз табаки з Ніжина. Ех, табачка раз була! Добра табачка! Так що-ж, куме, — як буде? Диви темно на дворі.

— То лишім ся дома, — одвітив кум і зловив за клямку від дверий.

Коли-б кум не був сего сказав, то Чуб певно був

би рішив остати ся: та тепер його щось кололо зробити на-перекір.

— Ні, куме, таки треба йти! Конче йти!

Тільки се вимовив а вже був на себе лихий, що такі слова вимовив. Йому було дуже неприятно волочити ся в таку ніч, та його потїшало се, що він нарочно сього забажав а не зробив так, як йому доражкували.

Кум не показав на лици найменьшого гнїву, як чоловік, якому всьо одно: чи сидїти дома чи плентати ся з дому: оглянув ся, пошкробав ручкою від нагайки плечі і — оба куми вибрали ся в дорогу.

* * *

Тепер погляньмо, що робить оставшись дома, красуня-дочка. Оксанї не минуло ще сїмнайцять лїт, як в цїлім майже сьвітї і по сїй сторонї Диканьки і по тїй сторонї Диканьки, тільки-й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дївки і не було ще нїколи і не буде нїколи в селї. Оксана знала і чула всьо, що про неї говорили і була вередлива як звичайно красавиця. Колиб вона ходила не в плахтї і запасцї, а в якій будь капотї, то розігнала би всїх своїх дївок. Парубки ганялись за нею юрбами, та стратили небавом терпеливість, поволи оставляли горду красавицю і звертали ся до других, не так дуже гордовитих. Один тільки коваль був упрямий і не покидав свойого волокитства, не зважаючи на се, що і з ним Оксана не лучше поводилась, як з другими.

По виходї батька довго викручувала ся і пришпурювала ся Оксана пред невеличким зеркалом в оловяних рамах і не могла налюбувати ся собою.

— І що се людям вроїло ся, що я хороша? — говорила вона розсїяно, оттак тільки, щоби трохи поговорити із собою. — Брешуть люди, я зовсїм не хороша!

— Та в зеркалї мелькнуло її сьвіже, живе і молоде лице, з блискучими, чорними очима і невимовно чарівним усьміхом, що врізував ся в саму душу і воно сказало щось противного.

— Чи-ж мої чорні брови і очи, — продовжала красавиця, не випускаючи зеркальця, — так хороші, що рівних їм вже на сьвітї нема? Що-ж тут гарного в тім задертім носї і щоках і в устах? А мої чорні коси чи гарні? Ох, їх можна злякати ся вечером; вони, неначе довгі гадюки, обвили ся довкруги моєї голови. Я бачу тепер, що у мене зовсїм краси нема! — І відступила трохи від зеркала тай крикнула: — Нї! я хороша! Ах, яка хороша! Чудо! Яку радість принесу я тому, хто візьме мене за жінку! Як мій муж буде любувати ся мною! Він опяниє з радости! Зацїлує мене на смерть.

— Чудна дївка! — прошептав тихо коваль, увійшовши в хату. — І хвастливости досить у неї! Стоїть вже з годину, глядить у зеркало і не надивить ся, щей до того прихвалює себе!

— Та парубки, чиж рівня я вам? Ви гляньте на мене, — продовжала красуня — моргуля, — як я плавно виступаю; у мене сорочка червоним шовком вишивана. А які стяжки на голові! Ви по вік не побачите богатшого строю!- Того всього накупив менї батько тому, щоби зі мною оженив ся найкращий парень у сьвітї. І, підсьміхнувшись, повернулась она в другий бік і... побачила коваля.... Крикнула і станула перед ним, як вкопана.

Коваль і руки опустив.

Трудно сказати, що відбивалось на лици красивої дївчини: на нїм було видно і строгість а крізь неї пробивав ся якийсь жаль над засумованим ковалем; ледви замітна краска досади тоненько розливала ся

по устонцях — все то так сміяло ся і так було невимовно хороше, що подумавши й [illegible] — [illegible], що найлучше можна було тоді зробити.

— По чого прийшов єсте? — зачала говорити Оксана. — Чи може хочете, щоб я вигнала вас лопатою за двері? Ви всі вміли підїзжати до нас. Сейчас пронюхаєте, коли батьків нема дома. О, я знаю вас! Що, готова моя скриня?

— Буде готова, моє серденько, після свят буде готова. Колиб ти знала, як я натрудив ся коло неї: дві ночи не виходив з кузні. За те такої скрині не буде навіть у попівни. Таке залізо положив на оковку, якого навіть не клав на сотникову таратайку, коли ходив на роботу в Полтаву. А як буде розмальвана! Хоч ціле село ходи своїми біленькими ніженьками, не найдеш такої. По цілім полю будуть розкидані червоні і синії цвіти. Горіти ме, мов жар. Не серди ся на мене. Позволь хоч поговорити, хоч подивитись на тебе!

— Хтож тобі боронить? Говори і дивись.

І сіла на лавку, глянула знов в зеркало і зачала поправляти на голові свої коси. Зиркнула на шию, на нову сорочку, шовком шиту і ніжне чуство самовдоволення показало ся на устах, свіжім личку і [illegible] розгоріло ся в оченятах.

— Позволь, нехай і я сяду біля тебе! — заговорив коваль.

— Сідай, — озвала ся Оксана, задержуючи в устах і в погляді тойсам враз.

— Красавиця, ненаглядна Оксана, позволь, нехай тебе поцілую! — промовив скріплений коваль і притиснув дівчину до себе, щоб сї поцілувати та Оксана відхилила свої щоки, що були вже в невеличкім віддаленю від уст коваля і відопхнула його.

— Чого ти ще забажав? Йому, коли мід, так і

ложки треба! Забирай ся, у тебе руки мов із зеліза. Та і сам ти заносиш димом. Гадаю, що мене саджою замарав.

Тут піднесла зеркальце і знов зачала перед ним причепурюватись.

— Не любить мене! —думав коваль, похиливши голову. — Їй все сьмішки; а я стою перед нею, мов дурак і очий з неї не зводжу! Чудна дівка! Чого би я не дав, щоб тільки дізнатись, що у неї на серці, кого вона любить. Та ні, вона нікого не любить. Сама собою любуєть ся: мучить мене бідного а я за тугою і сьвіта не бачу. Я-ж її так люблю, як ні один чоловік на сьвіті не любив і не буденіколи любити.

— Чи се правда, що твоя мати відьма? — заговорила Оксана і зареготала ся; а коваль почув, як в його нутрі всьо засьміялось. Сей сьміх відразу обізвав ся в серцю і тихо дріжучих жилах; а після сього досада обхопила його душу, що він не може поцілувати сего так чарівно усьміхненого личка.

— А що мене мати обходить? Ти у мене і мати і батько і всьо, що найдорожше у сьвіті. Колиб мене призвав цар і сказав: »Ковалю Вакуло, проси мене о всьо, що є найкраще в моїм царстві, всьо тобі віддам. Скажу тобі виставити золоту кузню і ти будеш кувати срібними молотами.« — Не хочу, царю, одвітив би я, ні дорогого каміня, ні золотої кузнї, ні цілого твойого царства: дай менї радше мою Оксану!

— Бачиш який ти! Тільки мій батько, не взяв його кат. Побачиш, як він не оженить ся з твоєю матїрю! — проговорила Оксана, підсьміхуючи ся лукаво. Однак, дївчат ще нема... Що се значить? Давно пора колядувати, менї навкучило ся вже.

— Бог з ними, моя красавице!

— Е, не так! Із ними, певно, прийдуть парубки.

От тоді підуть сьміхи. Уявляю собі, яких нагнуть сьміпших харамапів!

— Так тобі весело з ними?

— Та вжеж веселійше, як з тобою. Ох... хтось стукєув; певно дівчата з парубками.

— Чого мені більше ожидати? — говорив коваль сам до себе . — Вона сьміє ся наді мною. Я їй не варт і за перержавілу підкову. Но коли так, то по крайній мірі не доведеть ся другому із мене кепкувати. Нехай тільки я дізнаю ся певно, кого вона любить більш від мене...

— Його роздумованя перервав стукіт до дверей і різкий голос: »отвори!«

— Пожди, я сам отворю, — сказав коваль і вийшов до сіний з наміром почастувати стусанами першого чоловіка що навинеть ся йому під руки.

Мороз потиснув сильнійше: горою стало так студено, що чорт скакав з одного копита на друге і хухав в кулак, щоби хоч сяк-так розігріти замерзлі руки. Тай і не трудно перемерзнути тому, хто товчеть ся від рана до рана в пеклї, де, як звісно, не так холодно, як у нас зимою і де, надївши шапку і ставувши перед жаром, як справжній куховар, припікав він грішників з таким вдоволенєм, з яким звичайно баба припражує на Рождество кобасу.

— Відьма сама почула мороз, не зважаючи на се, що була тепло одїта; і тому підняла до гори руки, відставила ногу і прибрала таке положенє, як чоловік, що жене конем, не зарухала ні одним членом тїла, спустила ся воздухом, неначе по ледяній горі і прямо в димар...

А чорт так само пігнав ся слїдком за нею. А що се єство проворнійше від всякого панчика, то не дивниця, що в самім отворі димаря в їхав на шию сво-

її любовники і так обоє опинили ся в просторій печі, між горшками.

Відьма відхилила по тихоньки заслону, щоб и поглядїти, чи не призвав її син Вакула гостий до хати; та побачивши, що нїкого не було, тілько кілька міхів посеред хати, вилїзла з печи, скинула теплий кожух, причепурила ся і нїхто тепер не погадав би, що перед хвилиною она їздила на мітлї. Мати коваля Вакули мала не більше сорока лїт. Була вона нї хорошa, нї погана. В такім вінї трудно бути хорошою. Однак вона таки уміла причарувати до себе самих статочних козаків (яким, не завадить сказати, зовсім на красї не залежить). До неї заходив і голова,*) і дяк Осип Никифорович (очевидно тодї, як дячихи не було дома), і козак Корній Чуб, і козак Косян Свербигуз. На честь її сказати треба, що вона уміла з ними ловко поводити ся: нї одному з них на умі не мотало ся, що у него є соперник. Чи то йшов набожний мужик, або дворянин, як називають себе козаки, убраний в кобеняк з відлогою, в недїлю до церкви або, як лиха погода, до корчми, — якже не зайти до Солохи, не попоїсти смачних вареників зі сметаною і не пожартувати в теплій хатї з говірливою і ввічливою хазяйкою? І дворянин нарочно намагав ся перед тим, нїм доходив до корчми, зайти по дорозї. А піде, бувало Солоха в сьвято до церкви, надївши ярку плахту з китайчатою запаскою а по верху синю юбку, що на

---

*) голова - війт в українськім селї.

ній із заду нашиті були золоті вуси і стане прямо бі-
ля правого крилоса, то дяк певно зараз таки закаш-
ляв ся і мимохіть прищурював в той бік очи; голова
приглажував вуса, закручував за ухо оселедець*),
і говорив до свойого сусіда: «Ех, добра баба! чорт,
не баба!» Солоха кланяла ся кожному і кожний з
них думав, що вона кланяє ся тільки йому одному.

Охочий мішати ся в чужі діла замітив би тоді,
що Солоха особливо приязно відносила ся до козака
Чуба. Чуб був вдовець. Вісім стирт хліба все стоя-
ло перед його хатою. Дві пари випасених волів все
виставляли свої голови з плетеної стайні на вулицю і ре-
вли, як побачили куму-корову або товстого дядька
бика. Бородатий цап драпав ся на саму крищу і меке-
кав звідти різким голосом, як городничий, передраж-
нюючи індиків. В Чубових скринях водило ся чимало
полотна, жупанів і старинних кунтушів із золотими
шнурками: покійна його жінка була чепуруха. В горо-
ді, крім маку, капусти, соняшників, засівали ся що-
року дві ниви тютюну. Се все Солоха хотіла прилу-
чити до свойого господарства, роздумуючи про се, який
буде лад, коли перейде воно в її руки, і тим по-
двоювала прихильність до старого Чуба. А щоби
якимсь чином її син Вакула не прилучив ся до його до-
чки і не встиг забрати цілого господарства, бо тоді за-
певно не дав би їй мішати ся до нічого, то вибрала ся
до звичайного средства всіх сорок-літніх кумочок:
посварити, як найчастіше, Чуба з ковалем. Може
бути, що ті хитрощі її були причиною, що підвела

*) Оселедець: довгий жмуток волося на верху
голови, нїколи не стрижений. Так звичайно ходили ни-
нї запорожці і загально українці-козаки в давних
часах.

зачали перешіптувати старухи, особливо коли випила горівочки на веселих сходинах, що Солоха певно відьма; що парубок Кизякулупенко видів в неї із заду хвіст, великий як бабське веретено; що вона ще позаминувшого четверга перебігла дорогою чорною кіткою; що раз прибігла до попаді свиня, заніяла когутом надїла на голову шапку отця Кондрата і утїкла назад.

Лучило ся, що тодї, коли цокотухи розправляли об сїм, прийшов який то Тимко Коростявий, пастух від коров. Він не забув розказати, як лїтом, перед самою Петрівкою, лїг спати в хліві, підложивши під голову скрутїл соломи, бачив на свої очи, що відьма з розпущеним волосєм, в однїй тільки сорочцї, зачала доїти корови, а він не міг повернути ся, так був зачарований, і помазала його губи чимсь таким гидким, що він плював після сього цїлий день. Но всьо се сумлївної вартости тому, що бачити відьму може тільки один сорочиньский засїдатель. І тому всї козаки махали руками, як почули такі історії.

— Брешуть сучі баби! — се був їх звичайний отвіт.

Як вилїзла з печи і поправила все на собі, Солоха, як добра хазяйка, зачала порядкувати і уставляти все на своїм місци; тільки мішків не рушила.

— Се приніс Вакула, нехай і сам винесе.

А чорт коли влїзав в димар, обернув ся случайно і побачив Чуба недалеко хати, як йшов з кумом попід руку. Сейчас вилетїв з печи, перебіг їм дорогу і зачав кидати із всїх боків купами замерзлого снїгу. Знялася ся метелиця. У воздусї забілїло. Снїгом кидало з переду і з заду: залїплювало очи,уста і уши пішоходам. А чорт влетїв знов в димар в тїй надії, що Чуб поверне ся з кумом назад, застане коваля і певно

почастує його так крепко, що він довго не буде міг взяв до рук кисти і малювати страшні образи.

Дійсно, як тільки зняла ся метелиця і вітер зачав дути прямо в очи, то Чуб вже розкаяв ся, натиснув сильнїйше шапку на голову і проклинав себе і чорта і кума. Впрочім ся досада була удана. Чуб дуже був радий, що зняла ся метелиця. До дяка треба було пройти ще вісїм разів більше дороги, як вони вже пройшли. Оба они вернули назад. Вітер дув в плечі а крім куряви не було нїчого видко.

— Стій куме, ми, кажеть ся, не туди йдемо! — сказав Чуб, трохи відійшовши. — Я не бачу нї одної хати. Ех, яка метелиця. Поверни-но, куме, трохи в бік, може найдеш дорогу, а я тимчасом тут підожду. І заманила якась нечиста сила гнати ся по такій плютї! Не забудь закричати, як найдеш дорогу. Ех, яку купу снїгу кинув сатана до очий!

А дороги не було видко. Кум відійшов на бік бродив у високих чоботищах в-зад і в-перед а вкінци дрийшов прямо до коршми. Се його так дуже урадувало, що він забув всьо, струсив із себе снїг, увійшов в сїни і навіть не журив ся тим, що лишив кума серед снїгу. А Чубови здавало ся, що він найшов дорогу. Остановив ся і зачав верещати на ціле горло, а як побачив, що кума нема, рішив йти сам. Пійшов трохи і побачив свою хату. Купи снїгу лежали довкруги неї і на криші. Забиваючи замерзлі руки, зачав стукати до дверий і кричати на дочку, щоби отворила.

— Чого тобі тут треба? — закричав коваль, виходячи з хати.

Чуб пізнав голос коваля і відступив трохи взад.

— Е, се не моя хата, — говорив до себе. — До моєї хати коваль не зайде. Однак знов, коли приглянути ся близше, то се і не ковалева хата. Чия се хата?

Ось на! Не пізнав! Таж се хата кривого Левченка, що недавно оженив ся з молодою дівчиною. Тільки він має хату подібну до моєї. То-то менї і показало ся чудним, що так скоро прибув до дому. Однак Левченко сидить тепер у дяка, се знаю певно. Чогож тут ходе коваль?... Еге, ге ге! Він ходить до його молодої жінки! От як! Хороше!... Тепер я все хорошо зрозумів.

— Хто ти такий і чого тиняєш ся по-під дверима? — крикнув коваль голоснійше і приступив ближше.

— Нї, не скажу йому, — подумав Чуб. — Ще готов проклятий виродок почастувати штурханями. — Тут змінив Чуб голос і сказав: — Се я, добрий чоловіче! прийшов вам на радість поколядувати під вікном.

— Забирай ся до чорта з твоїми колядками! — сердито закричав Вакула. — Чого ж ще стоїш? Забирай ся сейчас вон!

Чуб вже мав сам такий намір; та йому досадно було, що мусїв слухати приказу коваля. Здавало ся, що злий дух держав його за руку і велїв сказати щось на-перекір.

— Щож ти в самім ділі так розкричав ся? — крикнув він тим самим голосом. — Я хочу колядувати і конець!

— Еге, та ти, як бачу, словами не вдоволив ся!

І в тій самій хвилї Чуб почув, як щось заболїло в плечах.

— Та ти, як бачу, зачинаєш вже й бити! — промовив Чуб, відступаючи.

— Забирай ся, забирай ся!.. кричав коваль і гепнув Чуба другий раз.

— Щож бо се ти? — заголосив Чуб таким голосом, в якім чути було і біль і досаду і злість. Ти, як бачу,

не дасси жарів і ще більше бий!

— Забирай ся, забирай ся! — крикнув коваль і замкнув двері.

— Дивн, як розходив ся! — говорив Чо, оставши ся сам на вулиці. — Недобрий, [illegible]! Качмар, [illegible]! Ось як [illegible]! Ти гадаєш, що не найду на тебе суду? Ні, голубчику, я піду прямо до бурмістра. Дам я тобі себе знати! Не буду [illegible], що ти коваль і майстер! [illegible] треба [illegible]. Думаю, що там [illegible]. [illegible]! Жаль, що зимно, то і [illegible]! Проклятий же, чортівський коваль, щоб тебе [illegible] тебе і твою кузню, [illegible]! Боже, прости [illegible]! Однак, [illegible] тепер [illegible]. [illegible], [illegible], [illegible]. Гм... [illegible]! [illegible], що [illegible]. Може, і [illegible]... [illegible]!

[illegible] Чо [illegible] і [illegible] по [illegible]. [illegible] по [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] і [illegible] і [illegible]. По [illegible]. [illegible] і говорив: »Проклятий коваль, бодай [illegible] побив!« — і знов пускав ся в дорогу.

Тої, коли [illegible] [illegible] з [illegible] і [illegible] [illegible] літав з [illegible] в [illegible]. [illegible] що [illegible] у нього на ремінчик при боці і [illegible] він мав [illegible] місяць, [illegible] зачіпили ся [illegible]. [illegible]-

кнула ся і місяць використав сю хвилю, вилетів через димар Солошиної хати і поплив спокійно по небі. Всюда стало ясно. Заметїли якби не було. Сніг заблестів широким срібним полем і цїлий засипав ся хрустальними зьвіздами. Неначе потеплїло. Товпи парубків і дївчат показали ся з мішками. Зазвенїли пісні і по-під хати зачали бігати колядники.

Чудово блестить місяць! Годї висказати, як гарно замішати ся в таку ніч між товпу жартовливих, сьміючих дївчат і між парубків, готових на всякі жарти і видумки, що їх може тільки вислухати розрадувана ніч. В кожусї тепло і від морозу ще більше горять щоки.

Товпи дївчат з мішками вбігли до хати Чуба і окружили Оксану. Крик, регіт, гамір оглушали коваля. Всї, одна наперед другої хтїли розказати красавицї якусь новинку, випорожнювали мішки і хвалили ся паляницями, кобасами, варениками, яких доволї вже були наколядували. Оксана, здавало ся, була весела і вдоволена, говорила то з одною то з другою і хіхотала ся без впину.

З досадою і завистю глядїв коваль на таку радість і тим разом проклинав коляди, хоч сам від них був без ума.

— Е, Одарко, — сказала весела красавиця, обернувши ся до одної дївчини, — у тебе нові черевики. Ах, які гарні, ще й із золотом! Гарно се, Одарко, що у тебе є такий чоловік, що купує тобі такі черевики а менї нїхто таких не купить.

— Не тужи моя ненаглядна Оксано, — підхопив коваль, — я дістану для тебе такі черевики, яких жадна навіть панночка не носить.

— Ти? — сказала Оксана, скоро і уважно поглядївши на него. — Подивлю ся, чи ти дістанеш таких

черевиків, що їх я могла надіти на свої ноги. Хіба що принесеш мені сї черевики, що їх носить сама цариця.

— Бач яких захотіла! — скрикнула сьміючись дївоча товпа.

— Так! — продовжала горда красавиця. — Будьте менї сьвідками: як коваль Вакула принесе менї ті самі черевики, що їх носить цариця, то ось вам моє слово, що вийду за него сейчас заміж.

І дївчата потягнули за собою вередливу красавицю.

— Сьмій ся, сьмій ся! — говорив коваль, виходячи у слїд за ними. — Я сам сьмію ся над собою. Думаю і не можу передумати, куди подїв ся мій ум? Вона мене не любить; ну, — Бог з нею! Чи на сьвіті тільки одна Оксана? Богу дякувати, хороших дївчат і без неї доволї в селї! Та щож бо такого Оксана? З неї не буде нїколи доброї ґаздинї Ет, досить! Пора перестати дуріти!

Та в сю пору, коли коваль готов був бути рішучим, якийсь злий дух поставив перед його очи розрадуваний образ Оксани, що немов говорила насьмішливо: »Дістане коваль царицині черевики, вийду за него заміж«! І він цїлий захвилював і знов зачав думати о однїй Оксанї.

Товпи колядників, парубки окремо а дївчата окремо, перебігали з одної вулицї в другу. А коваль йшов і не бачив нїчого і не брав участи в сїй веселости, яку так дуже любив.

А тимчасом чорт не на жарти розгнїздив ся у Солохи: цїлував її руки з такими надскакуванями, як засїдатель у попівни: брав ся за серце, охкав і говорив просто, що як Солоха не сповнить його бажаня і, як се

бував, не нагородить, то він готов на все: кинути ся у воду, душу відправить прямо в пекло. Солоха була не так жестока; до того чорт, як звісно, був з нею в спілцї. Вона так любила, як за нею волочить ся товпа і рідко коли була без компанії. Сей вечер однак думала перевести одинцем тому, що всї поважнї мешканцї села були запрошенї до дяка на кутю. Та всьо пішло инакше: що тільки чорт заявив своє бажанє, як почув ся стук і голос голови. Солоха побігла відомкнути двері і проворний чорт вліз в лежачий мішок.

Голова, стряс із свойого капелюха снїг, випив з рук Солохи чарку горілки, росказав, що він з причини заметїли не пійшов до дяка і що побачив сьвітло в її хатї та й повернув ся сюди, щоб з нею перевести вечір.

Не вспів голова сказати свого промовленя, як почув ся стук до дверий і голос дяка.

— Сховай мене куди-небудь, — прошептав голова. — Не хочу тепер стрінути ся з дяком.

Солоха довго думала, куди сховати такого важкого гостя, вкінци вибрала великий мішок з вуглем; вугіль висипала в кадку і кремезний голова вліз сюди з вусами, з головою і з капелюхом.

Увійшов дяк, покашлюючи й потираючи руки, і сказав, що у нього не було нїкого і що він сердечно радий з того, що забавить ся з нею, не побоюючи ся метелицї. Тут підійшов він до неї ближче, покашляв, усьміхнув ся, діткнув ся пальцями її обнаженої повної руки і промовив голосом, в якім чути було і лукавство і самовдоволенє:

— А що се у вас, великолїпная Солохо?

І сказавши се, відскочив трохи в зад.

— Як що? Рука, Осипе Никифоровичу!

— Гм... Рука! Хе, хе, хе! — вимовив сердечно

дяк, вдоволений з такого початку, і перейшов ся по кімнаті.

— А се що у вас, преславная Солохо? — промовив він з таким-же видом, приступив до неї так і зловив її легко за шию і скоро відскочив на-зад.

— Що-ж то ви, де бачите, Осипе Никифоровичу! — відповіла Солоха. — Шия, а на ній буси.

— Гм.. На ній буси! Хе, хе, хе! — і дяк знов перейшов ся по кімнаті, затираючи руки.

— А се що у вас несравненная Солохо?...

Невідомо, до чого був би тепер діткнув ся сладо-страстний дяк своїми пальцями, як нараз почув ся стукіт до дверий і голос козака Чуба.

— Ах Боже мій, стороннєє лице! — закричав переляканий дяк. — Що тепер буде, як застануть особу мого звання?... Дійде до отця Кондрата...

Но страх дяка був з иншої причини: він бояв ся більше того, щоби не пізнала ся про се його супруга, котра і без того страшною рукою зробила з його грубої коси дуже вузеньку.

— Ради Бога, добродійтельная Солохо! — говорив він, дріжучи цілим тілом: — ваша доброта, як говорить писаніє, Луки, глава трі... Ох, стукає, їй Богу стукає! Ох, сховай мене куди-будь!

Солоха висипала вугіль в кадку з другого мішка і худий дяк вліз сюди і сів на саме дно так, що на нього можна ще було насипати пів мішка вугля.

— Здраствуй, Солохо! — сказав Чуб, входячи в хату. — Тільки може не ожидала мене, га? Правда, що не ожидала? Може бути, я в чім перешкодив?... — продовжав Чуб, показуючи на своїм лици веселу міну, що давала знати о тім, що його голова намагала ся пустити якусь шутку. — Може бути, що ти тут забавляєш ся з ким-небудь! Може бути, що ти вже тут

кого сховала! — І врадуваний такою своєю заміткою Чуб засьміяв ся, будучи того пересьвідченя, що тільки він один тішить ся прихильністю Солохи. — Ну, Солохо, дай тепер випити горівки. Гадаю, що горло у мене замерзло від проклятого морозу. Післав же Бог таку ніч перед Рождеством! Як зірвало ся, чуєш, Солохо, як зірвало ся! Ех, одубіли руки: не стягну кожуха. Як зірвала ся та метелиця...

— Отвори! — почув ся голос на вулици і хтось стукнув до дверий.

— Отвори! — кричав хтось сильнійше.

— Хтось стукає... — сказав Чуб.

— Се коваль! — сказав Чуб і зловив капелюх. — Слухай, Солохо, куди хочеш, а сховай мене; за ніщо в сьвіті не хочу, щоб мене побачив твій син, виродок проклятий. А, щоб йому набіг міхур під очима, як копиця!

Солоха налякала ся сама; бігала, як загоріла і, забувши ся, казала Чубови лїзти в той мішок, де сидів вже дяк. Бідний дяк не посьмів навіть закашляти з болю, коли йому на голову сів тяжкий мужик і оба чоботища з замерзлим снїгом притулив йому до обох лиць.

Коваль увійшов, не говорячи ні слова, не знимаючи шапки і майже повалив ся на лавку. Замітно було, що він чогось ослаб.

Саме тоді, коли Солоха замикала за ним двері, щось стукнуло знова. Був се козак Свербигуз. Його годї було сховати в мішок, бо такого мішка годї було найти. Він був товстійший від самого голови і висшний від Чубового кума. І тому Солоха повела його на город, щоб вислухати від нього то все, що він мав їй сказати.

Коваль розсїяно глядїв на угли своєї хати, вслухуючи ся хвилями в коляди, що розносили ся по селу; вкінци його очи остановили ся на мішках. — Чого лежать тут сї мішки? Їх давно требаб вже позабирати. Через сю дурну любов я одурів зовсїм. Завтра празник а в хатї до сеї пори лежить всяка дрань. Треба їх віднести до кузьнї.

І коваль присїв до великанських міхів, перевязав їх крішше і хтїв вже їх завдати собі на плечі. Та замітно було, що його думки гуляли, Бог зна, куди; бо інакше він був би почув, як запищів Чуб, коли волосе на його голові прикрутив шнурок і дужий голова зачав вже доволї голосно гикати.

— Не вжеж не вийде з моєї голови ся Оксана? — говорив коваль. — Не хочу думати о нїй, а все думасть ся неначе умисно тільки про неї. Чому се так, що думка проти волї лїзе до голови? Який чорт! Мішки стали тяжші, як перше! Певно, тут лежить ще щось крім вугля. Дурень я: я забув, що тепер для мене всьо стало тяжше. Бувало перше, я міг зігнути і розігнути в однїй долони мідяний пятак і кінську підкову, а тепер мішків з вуглем не підніму. Небавом буду валити ся від вітру...

— Нї! — скрикнув він, ободривши ся. — Що я за баба! Не дам нікому сьміяти ся над собою! Хоч десять таких мішків, всїх підніму.

І бодро завдав мішки на плечі, яких не понесло би двох крепких мужиків.

— Взятиб і сей, — продовжав він, пiднїмаючи маленький, де на днї лежав скулений чорт. — Тут, здасть ся, я положив своє знарядє.

Сказав і вийшов з хати, посвистуючи пісню:

»Менї з жінков не возить ся«!

Голоснійше і голоснійше роздавали ся по вулицях пісні, сьміхи і крики. Товпи веселого народу збільшили ся ще тими, що прийшли із сусїдних сїл. Парубки шалїли і бісили ся доволї. Часто, серед коляд, чути було яку веселу пісню, зложену на-скоро котрим із молодих козаків. Від часу до часу хтось з товпи, місто колядки, відсьпівував щедрівку і ревів на цїле горло:

Щедрик ведрик!
Дайте вареник!
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски!

Сьміх нагороджував весельчака. Маленькі віконця відчиняли ся і худощава рука старухи (які лишали ся в хатах разом з старезними дїдами) висувала ся з ковбасою або з кусием пирога. Парубки і дївки наперегони підставляли мішки і ловили свою добичу. В однім місци парубки, зайшовши із всїх сторін, окружали товпу дївчат: шум, крик, один кидав снїгом, другий виривав мішок із всякою всячиною. В другім місци дївчата ловили парубка, підставляли йому ногу і він летїв разом з мішком стрімголов на землю. Здавало ся, що так будуть веселити ся цїлу ніч. А ніч, неначе нарочне, така була прекрасна. Білїйше від блеску снїгу було місячне сьвітло!

Коваль остановив ся із своїми мішками. Він почув серед товпи дївчат голос і тоненький сьміх Оксани. Всї жили в нїм здрігнули: кинув на землю мішки так, що дяк на самім днї аж гевкнув від болю на цїле горло і побіг з маленьким мішком на плечох разом з товпою парубків, що йшли слїдом за дївочою товпою, серед якого чути було голос Оксани.

— Так, се вона! Стоїть, мов цариця і блестить чорними очима. Щось говорить до неї гарний пару-

бок; певно щось сьмішного, коли вона так сьміє ть ся. Та вона все сьмієть ся.

Мимохіть якось, сам не понимаючи як, протиснув ся коваль крізь товпу і станув біля неї.

— А, Вакула, ти тут! — сказала красавиця з тим самим усьміхом, що зводив з ума Вакулу. — Ну, богато наколядував? — Е, такий невеличкий мішок! А царицині черевики дістав? Дістань черевики, вийду за тебе за-між.

І, засьміявши ся, побігла з товпою дівчат.

Мов скаменілий стояв коваль на однім місци.

— Ні, не можу; нема більше сили, — промовив вкінци. — Но, мій Боже, чого вона така красна? Її погляд, мова і все-все так і палить, так і палить. Пора положити конець всьому. Пропадай душа! Піду утоплю ся в полонці і — поминай як звали.

І рішучим кроком пішов в перед, дігнав товпу дївчат, зрівнав ся з Оксаною і сказав твердим голосом:

— Прощай, Оксано! Шукай собі жениха, якого хочеш, дури, кого хочеш і мене не побачиш вже на сїм сьвітї!

Красавиця здивувала ся; хтїла щось сказати та коваль махнув рукою і побіг.

— Куди Вакуло? — кричали парубки, як побачили його.

— Прощайте, братя! — кричав коваль на одвіт. — Дасть Бог, побачимо ся на другім сьвітї а на сїм не гуляти нам більше разом. Прощайте і не згадуйте лихом! Скажіть отцю Кондратови, щоби відправив панахиду за мою грішну душу. Сьвічок до образів Чудотворця і Божої Матери не помалював я, грішний, бо був занятий дочасними справами. Все, що находить ся в моїй скрині, даю на церков. Прощайте!

Сказав се і побіг з мішком на плечах.

— Щось йому стало ся! — говорили парубки.

— Пропаща душа! — набожно пробурмотала прохожа старуха. — Треба йти сказати людям, що коваль повісив ся.

А Вакула, перебігши кілька вулиць, задержав ся, щоби відотхнути.

— І куди я в самім ділі біжу? — подумав. — Чиж вже пропало все? Попробую ще спитати запорожця. Пузатого Пацюка. Кажуть, що він знає всіх чортів і всьо зробить, що схоче. Піду, не дам так души загибати!

А чорт, що довго лежав нейоворушно, аж підскочив з радости; а коваль гадав, що він зачіпив мішок рукою, тож ударив по мішку сильним кулаком, завдав за плечі і попрямував до Пузатого Пацюка.

Сей Пузатий Пацюк був дійсно колись запорожцем, та чи його вигнали чи може він сам утік із Запорожа, — ніхто не знає. Давно, може вже тому десять літ, прийшов до Диканки. Початково жив, як правдивий запорожець: нічого не робив, спав пів дня, їв за шістьох косарів і випивав за одним махом майже ціле ведро; впрочім, було де і помістити, бо Пацюк при не дуже великім рості був сильно грубий. А шаравари його були такі широкі, що ніг не було видко, хочби не знать які великий крок ступив: здавало ся, що вулицею йде грубезна бочка. Можливо, що із сього зачали люди прозивати Пузатим. Не минуло кілька неділь від часу його приходу до села, а вже всї знали, що він ворожбит. Як хто заслаб, сейчас кликав Пацюка; а Пацюк тільки щось пошептав, і хоробу немов відняло. Лучило ся, що який шляхтич подавив ся кісткою з риби. Пацюк умів так штучно ударити долонею по спині, що кістка йшла своєю дорогою і не робила жадної шкоди шляхоць

кому горлови. В останних літах його бачили дуже рідко. Причиною було, можливо, лінивість а може і се, що перетиснути ся через двері ставало для нього щораз труднійше. І тому люди з потребами йшли таки до його хати.

Коваль не без ляку отворив двері і побачив Пацюка, як сидів на земли по турецьки перед чималою кадкою на котрій стояла миска з галушками. Миска стояла, немов нарочно, рівно з його ротом. Не кивнувши навіть пальцем, він легенько нахилив голову до миски, хлептав юшку і ловив від часу до часу галушки.

— Ні, — подумав Вакула. — Сей ще більше лінивий від Чуба. Чуб по крайній мірі їсть ложкою, а сей і руки підняти не хоче.

Пацюк так дуже був занятий галушками, що навіть немов і не замітив приходу коваля, який ледви ставув на порозї то вже поклонив ся йому низенько.

— Я до твоєї милости прийшов, Пацюку! — сказав Вакула кланяючи ся знов.

Товстий Пацюк підняв голову і знов зачав хлептати галушки із юшкою.

— Ти, кажуть, не у гнів будь сказано... — сказав, набираючи духа, коваль: — я говорю о тім, не тому, щоби тобі нанести яку обиду... ти трохи посвояченний з чортом.

Вакула сказав ті слова і налякав ся; погадав, що висловив ся не дуже мягко і побояв ся, щоби Пацюк не зловив кадки разом з мискою і не кинув йому прямо до голови. Тому відступив ся трохи, закрив ся рукавом, щоби горяча юшка не захляпала йому очий.

Но Пацюк тільки глянув і знов зачав хлептати.

Ободренний Вакула рішив продовжати:

— Я до тебе прийшов, Пацюку. Дай, Боже, тобі всього добра, всього в довольствії, хліба в пропорції!

Коваль умів деколи ужити модного слова; научив ся того ще, будучи в Полтаві, коли малював сотникову деревяну огорожу. — Приходить ся менї пропадати! Нїчого менї не поможе на сьвітї! Що буде то буде. Приходить ся нїби просити помочи від самого чорта. Щож Пацюку, — промовив коваль, не маючи жадної відповіди, — як буде?.

— Як тобі треба чорта, то забирай ся до чорта! — одвітив Пацюк, не піднимаючи на него очий і зачав знов ликати галушки.

— Я тому прийшов до тебе, — сказав коваль, кланяючи ся, — бо крім тебе, думаю, нїхто не знає до чорта дороги.

Пацюк нї слова; доїдав останні галушки.

— Зроби ласку, добрий чоловіче, не відмов! — налягав коваль. — Свинини, кобас, прегарної муки, полотна, пшона і чого иншого, на случай потреби... як водить ся між добрими людьми... не пожалую. Скажи хоч, як найти дорогу до чорта!

— Не мусить сей ходити за чортом, кому чорт за плечима, — сказав рівнодушно Пацюк, не зміняючи свойого положеня .

Вакула виялив в него очи, неначе на Пацюковім чолї було виписане поясненє тих слів. »Що він говорить«? питало його здивоване лице; а пів-отворені уста бажали зловити перше слово запорожця, мов галушку.

А Пацюк мовчав.

Тут замітив Вакула, що нї галушок, нї кадки перед ним не було а на земли стояли дві миски: в однїй було повно вареників а в другій сметана. Його думки і очи остановили ся на сїй страві.

— Погляньмо, — говорив він сам до себе, — як буде їсти Пацюк вареники. Нахиляти ся він певно не

схоче, щоби сербати, як юшку з галушками: треба вперед вареники замачати в сметану.

Тільки що встиг се подумати, Пацюк роздіймив рот, поглянув на вареники і ще сильнійше роздіймив рот. А вареник вискочив з миски, упав в сметану, перевернув ся на другий бік, підскочив до гори і прямо попав в Пацюків рот. Пацюк з-їв і знов роздіймив рот а вареник таким-же ладом пішов до його горла. Він брав на себе тільки один труд: жувати і ликати.

— Бач. яке диво! — погадав коваль, отворивши рота і в сїй самій хвили замітив, що пиріг лїзе йому до рота і вже помастив губи сметаною. Відкинув отже пиріг, витер губи і зачав роздумувати про се, які чуда сї бувають у сьвітї і до якої мудрости доводить чоловіка нечиста сила... Притім замітив, що до помочи може йому стати тільки Пацюк.

— Поклоню ся йому ще, нехай роздумає хорошенько... Оттак, що за чорт! Таж нині голодна кутя, а він їсть пироги, масні пироги! Який з мене дурак в самій річи: стою тут і заробляю гріха! Назад!

I побожний коваль швидко вибіг з хати.

Однак чорт, що сидів в мішку і наперед вже радував ся, не міг витерпіти, щоби з його рук утїкла така гарна добич. Як тільки коваль опустив мішок, він вискочив і сів ковалеви на шию.

Мороз пішов по шкірі коваля: налякав ся і поблїд, не знав, що робити, хотів вже хрестити ся..... Та чорт нахилив своє собаче рильце до його правого вуха і сказав: »Се твій друг, все зроблю для товариша і друга! Грошей дам, скільки хочеш! — запищав до лївого вуха. »Оксана буде наша«, — шепнув знов, нахиливши знов рильце до правого вуха. А коваль стояв і думав.

— Позволь, — сказав вкінци, — за таку цїну я готов бути твоїм.

Чорт сплеснув в долонї і з радости зачав гопцювати по шиї коваля. »Аж тепер зловив я коваля«, — гадав він; »аж тепер мушу на тобі пімстити ся за всї твої образи і небилицї на чортів. Що тепер скажуть мої товариші, як дізнають ся, що найпобожнїйший чоловік із села є в моїх руках«.

Тут чорт засьміяв ся з радости, коли уявив собі, як він буде в пеклї дратувати все хвостате племя і як буде бісити ся кулявий чорт, що уходив за першого до видумок.

— Ну Вакуло! — запитав чорт, не злїзаючи із шиї, немов боячи ся, щоб він не утїк. — Ти знаєш що без контракту нїчого не можна робити.

— Я готов, — одвітив коваль. — Чув я, що у вас треба підписувати ся кровю. Пожди, добуду з кишенї гвіздь.

Тут він заложив на-зад руки і хватив чорта за хвіст.

— Бач, який сьмішак! — закричав чорт, сьміючись. — Ну гаразд, досить жартів!

— Пожди голубчику! — закричав коваль. А се як тобі подобаєть ся? — При тих словах він зробив хрест і чорт злагіднїв, як ягнятко. — Постій-же, сказав він, втягаючи чорта за хвіст на землю. — Будеш ти знати, як підмовляти до гріха добрих людий і чесних християн!

Тут коваль скочив на него верхом і підняв руку, щоб знов його перехрестити.

— Помилуй Вакуло! — жалісно простогнав чорт. — Всьо зроблю, чого тобі треба, відпусти тільки душу на покаянє: не клади на мене хресного знамени.

— А ось, яким голосочком запищав проклятий

Німець! Тепер я знаю, що робити. Вези мене сейчас на собі! Чуєш? А лети як птах!

— Куди? — спитав наляканий чорт.

— До Петербурґа, до самої цариці!

І коваль обімлів, коли почув, що підносить ся у воздух.

* * *

Довго стояла Оксана, роздумуючи дивні слова коваля. А в середині щось їй говорило, що вона за строго поступила собі з ковалем.

— І що буде, як він дійсно рішить ся на щось страшне? Щеб таки! Може бути, що він з горя залюбив ся в другій і з досади зачне її називати першою красавицею на селї? Нї, він мене любить! Я така гарна! Він мене за нїщо не проміняє; він жартує, удає. Не мине й десять хвилин, як він певне прийде поглянути на мене. Я, в дійсности, строга! Треба дати ся йому, так нехотячи, поцїлувати. Він урадуєть ся!

І весела красавиця зачала жартувати з подругами.

— Постійже, — сказала одна з них. — Коваль забув свої мішки, гляньте, які страшні мішки! Він наколядував не по-нашому; я думаю, що люди кидали по чверть барана; а кобас а хлїба певно не перелїчиш. Розкіш! Їсти буде на цїлі сьвята.

— Се ковалеві мішки? — підхопила Оксана. — Несїм їх швидше до мене до хати і подивимо ся, чого він сюди наклав.

Всї із сьміхом одобрили таку раду.

— Та коли їх не всилї підняти! — закричала дївоча товпа, силкуючи ся двигнути.

— Постійте, — сказала Оксана, — побіжім скорше за санками і на санках повеземо.

І товпа побігла за санками.

Полоненим навкучило ся сидїти в мішках, без огляду на се, що дяк продер для себе чималу дїру. Колиб так не було людий, то він найшов би спосіб, щоби вилїзти; та вилїзати з мішка при всїх, показати себе на сміх... се здержувало його і він рішив ся чекати, стогнучи легко під намерзлими Чубовими чоботищами. Чуб не менше бажав свободи, чуючи, що він сидїв на чім-то такім, де невигідно страх було сидїти. Но, як вчув рішенє своєї доньки, успокоїв ся і не хотїв вже вилїзати, гадаючи, що до дому треба би було йти сотню або дві кроків; а вилїзти, то треба витягнути ся, защіпнути кожух, підвязати пояс — тай по роботї! Нехай вже дївчата повезуть на санках.

Не так стало ся, як ожидав Чуб. Тогї, коли дївчата побігли за санками, худощавий кум виходив з шинку розстроєний і злий. Шинкарка нїяк не хтїла йому повірити! Він хтів чекати в шинку, щоб прийшов який побожний дворянин тай почастував його; та, чи як умисно, всї дворяни лишили ся дома, як чесні християни, їли кутю серед своїх домашних. Роздумуючи о розстроєню нервів і о деревлянім серцю жидівки-шинкарки, кум запнув ся о мішки і остановив ся задивлений. «Бач, які мішки хтось покинув на дорозї!» — сказав він, оглядаючи ся на всї боки — мабуть тут свинина є. Довело ся кому-то щастє наколядувати стільки всякої всячини! Які великі мішки! Нехай і так, що вони набиті паляницями і коржами, і то добре; хоч би були тут одні тільки паляницї, і то в пору: жидівка за кожду паляницю дає восьмуху горілки. Треба скорше забрати їх, щоб хто не побачив.

І взяв собі мішок з Чубом і дяком і почув однак, що мішок дуже тяжкий.

— Нї — самому буде тяжко нести, — сказав. —

А ось, мов нарочно, йде ткач Шапуваленько. Здоров, остапе!

— Здоров, — сказав ткач і остановив ся.

— Куди идеш?

— А так: йду, куди ноги несуть.

— Поможи, добрий чоловіче, мішки занести! Хтось колядував тай покинув серед дороги. Поділимо ся добром по половині!

— Мішки? А з чим мішки? З книшами, чи з паляницями?

— Гадаю, що всього є!

Тут виломали вони з плота чималі колї, поклали на них мішок і понесли на плечах.

— Кудиж понесемо його? До шинку? — спитав ткач дорогою.

— І я так думаю, щоби в шинок; але проклята жидівка не повірить, погадає, що ми де-будь вкрали; а я просто з шинку. Ми віднесемо його в мою хату. Нам нїхто на заваді не стане: тільки жена в дома.

— Чи певно жена в дома? — спитав обережний ткач.

— Слава Богу, ми не зовсїм ще без ума! — сказав кум. — Чорт мене не потягнув би там, де вона. Вона, гадаю, буде до рана волочити ся з бабами.

— Хто там? — закричала кумова жінка, почувши шум в сїнях, коли прийшли оба товариші з мішком, і отворила хатнї двері.

Кум остовпів.

— Ось тобі на! — вимовив ткач і спустив руки.

Кумова жінка була собі такого роду сокровище, яких не мало на білім сьвітї. Так як її муж, вона нїколи не сидїла в хатї і майже цїлий день пересиджувала у кумів і заможних старух, хвалила і їла з великим апетитом а рано сварила ся з чоловіком тому,

що бачила його тільки ранком. Хата їх була два рази старша від шараварів волосного писаря; криша була в многих місцях без соломи. З плота лишили ся тільки останки тому, що кождий, як виходив з хати, ніколи не брав палки на пса в надії, що буде йти біля кумового плота тай виломить собі ломаку. В печи не палило ся нераз три-дни. Всьо, що тільки всьпіла ніжна супруга дістати від добрих людий, ховала як найдальше від свойого мужа а нераз забирала і від нього всьо, чого тільки не всьпів він пропити в шинку. Кум не уступав її ніколи, хоч як був холоднокровний; і тому майже завсїгди виходив з хати із синяками під очима а дорога жіночка охкала і йшла се росказати старухам, який єї чоловік негодяй і кілько побоїв від нього витерпить.

Тепер можна собі уявити, як налякав ся кум з ткачем такою нечайною появою. Вони опустили мішок, закриваючи його полами; та вже було за пізно: Кумова жінка, хоч слабо виділа на очи, таки мішок замітила.

— О, се гарно: — сказала вона з таким наголосом, в якім почула ся радість яструба. — О, се хорошо! Так богато наколядували! Так роблять завсїгди добрі люди; е, та ні, ви се десь украли. Покажіть менї, покажіть сейчас ваш мішок!

— Лисий чорт тобі покаже, а не ми, — сказав кум люто.

— А тобі що до того? — сказав ткач: — ми наколядували, а не ти!

Ні, ти менї мусиш показати, негодяю пянице! — крикнула баба, і ударила високого кума кулаком в підбородок і почала дерти ся до мішка.

А ткач і кум відважно боронили мішка і відогнали її на-зад. Не сьпіли вони застановити ся, як су-

пруга вибігла до сіний з коцюбою в руках. Проворно луснула коцюбою мужа по руках, ткача по спині і вже стояла біля мішка.

— Як ми сї припустили? — сказав ткач.

— Е, що ми припустили! А чому же ти припустив? — сказав кум холоднокровно.

— У вас коцюба, видко, зелїзна! — сказав після довшої мовчанки ткач, чіхаючи спину. — Моя жінка купила минувшого року на ярмарку коцюбу, дала півкопи; — до нїчого... Не болить...

А тоді утїшена супруга поставила каганець на столї, розвязала мішок і заглянула до середини.

Та, видко, що старечі єї очи, що так добре побачили мішок, на сей раз ошибнули ся.

— Е, та тут лежить цїлий кабан! — закричала вона і сплеснула з радости в долонї.

— Кабан! Чуєш: цїлий кабан! — торкав ткач кума. — А ти всьому винуватий!

— Щож робити? — сказав кум, здвигаючи раменами.

— Як що? Чого ми стоїмо? Відберім мішок! Ну, приступай!

— Забирайте ся гет, забирайте ся! Се наш кабан! — кричав, підступаючи ткач.

— Забирай ся, забирай ся, чортова бабо! Се не твоє добро! — говорив кум, приближаючи ся.

Супруга схопила знов коцюбу, та Чуб в сю хвилю вилїз з мішка і став серед сїний, витягаючи ся, як чоловік, що саме пробудив ся зі сну.

Кумова жінка крикнула, ударила по полах руками і всї мимохіть роззявили рот.

— Щож вона, дурна, говорить: кабан? Се не кабан! — сказав кум і випулив очи.

— Бач, якого чоловіка кинуло в мішок! — ска-

зав переляканий ткач. — Хоч, як хочеш, говори хоч трісни а тут таки не обійшло ся без нечистої сили. Таж він не пролїзе через віконце!

— Се кум! — крикнув кум, придивившись ся.

— А ти думав хто? — сказав Чуб і засьміяв ся. — Що, славну штуку я вам утяв? А ви, небоги, хтїли мене зїсти місто свинини? Пождїть, я вас порадую: в мішку лежить ще щось: як не ковбаси, то певно порося або яка инша звірина. Під ним щось порушало ся. Ткач і кум кинули ся до мішка, баба причіпила ся з другого боку і знов зачала би ся колотнеча, коли б дяк, побачивши, що годї укрити ся, не був викарабкав ся з мішка.

Кумова жінка остовпіла і випустила з рук ноги, за які зачала була вже тягнути з мішка дяка.

— Ось і другий ще! — крикнув ткач переляканий. — Чорт знає, як стало ся на світї... Голова ходором ходить... Не ковбаси і не калачики а людий кидають до мішка.

— Се дяк — сказав, приглянувши ся Чуб. — Ось тобі й на! Ото Солоха! Сховала в мішок! А я дивлю ся, що в її хатї повна мішків.. Тепер все знаю: у неї в кождім мішку сидїло по два чоловіки. А я гадав, що вона тільки менї одному... Ось тобі й Солоха!

Дївчата дуже здивовали ся, коли не найшли одного мішка. — Нїчого робити! Буде з нас і одного! — лепетала Оксана.

Всї кинули ся до мішка і вкотили його на санки.

Голова постановив мовчати, думаючи, що як він закричить, щоби його випустили і розвязали мішок, то дївчата розбіжать ся: подумають, що в мішку сидить дявол; і так оставлять мішок на вулици може й до завтра.

А дївчата узяли ся дружно за руки і побігли, як вітер, за санками по скрипучім снїгу. Дехто з них, шалїючи сїдали на санки; другі таборили ся на самого голову. Голова рішив все перетерпіти.

Вкінци приїхали, отворили сїняшні і хатні двері і серед реготу втащили мішок до середини.

— Погляньмо, що тут лежить! — закричали всї і кинули ся розвязувати.

Тут икавка, що цїлий час мучила його, так змогла ся, що він зачав икати і кашляти на цїле горло.

— Ах, тут сидить хтось! — закричали всї і з ляком кинули ся до дверий.

— Що за черт, куди ви утїкаєте, як загорілї? — сказав Чуб, входячи в хату.

— Ах, тату, — сказала Оксана, — в мішку хтось сидить.

— В якім мішку? Де ви його взяли?

Коваль покинув серед дороги, — сказали всї.

— Ну, так, не говорив я? — подумав Чуб. — Чого ви наляками ся? Подивимо ся. А ну-ко, чоловіче, не погнївай ся тільки, що не кличу по імени, вилїзай з мішка.

Голова вилїз.

— Ах! — крикнули дївчата.

— І голова влїз туди — говорив до себе Чуб, оглядаючи його недовірчиво від ніг до голови. — Бач, як!... Є...

Більше він не міг нїчого вимовити.

Голова також був незвичайно змішаний і не знав, що робити.

— Трохи на дворі холодно... — сказав вкінци, звертаючи ся до Чуба.

— Морозець є! — одвітив Чуб. — А позволь

спитати тебе: чим ти мастиш свої чоботи, смальцем чи дігтем?

Він хотів не се сказати; він хтів спитати: »Як ти, голово, заліз сюди, у сей мішок?« Та сам не понимав, як сказав щось иншого.

— Дігтем ліпше! — сказав голова. — Ну, будь здоров, Чубе.

І натиснув шапку тай вийшов з хати!

— Чому я спитав дурний, чим він мастить чоботи? — промовив Чуб, поглядаючи на двері, якими щойно вийшов голова. — Ей, Солоха! Такого чоловіка засадити в мішок! Бач чортова баба! А я дурак! А де-ж сей проклятий мішок?

— Я кинула його в кут, у нім нема більше нічого! — сказала Оксана.

— Знаю я сї штучки, нема нічого! Подай його сюди: там ще один сидить! Витрясіть-но хорошенько... Що, нічого? Бач, проклята баба! А глянути на неї, то така сьвята, неначе скоромного ніколи в рот не брала!...

Та лишім Чуба з його досадою а вернім до коваля, бо на дворі буде вже певно девята година.

З початку видало ся Вакулї страшно, коли він від землї пiднїс ся на таку висоту, що нічого не всилї був зобачити на долинї і перелетів, мов муха, під самим місяцем так, що колиб не був трохи відхилив ся, то був би його зачіпив шапкою. А коли трохи опустив ся, то набрав відваги і зачав навіть кепкувати над чортом. (Його сьмішило до крайности, як чорт пчихав і кашляв, коли він знимав з шиї хрестик і підносив до чорта. Нарочно підносив коваль руки, щоби пошкрябати ся в голову, а чорт летів ще скорше, бо думав, що коваль забирає ся його перехрестити). Високо всюди було ясно. Воздух був прозорий серед легкої,

срібної імли. Видко було всьо; можна було навіть замітити, як біля них перелетів вихром чарівник, сидячи на горшку; як зьвізди зібрали ся в гурток бавили ся в жмурки; як клубив ся оподалік, серед облаків, цілий рій духів:як чорт, що гуляв коло місяця, зняв шапку, коли побачив коваля, що їхав верхом; як летіла з поворотом сама мітла, на якій недавно їздила відьма, де треба було... Чимало цікавого вони стрічали. А все, побачивши коваля, остановляло ся на хвилину, щоби подивити ся на него а опісля несло ся дальше і продовжало своє, а коваль мчав ся безнастанно, поки не заблестів перед ним Петербурґ, цілий в огни. (Тоді була з якоїсь нагоди ілюмінація). Чорт перелетів через гору, перекинув ся в коня і коваль побачив себе на вулици на лихій шкапі.

Боже милий! Стукіт, грім, блеск: по обох боках знімають ся стіни чотироповерхові: стукіт кіньких копит і коліс відзивають ся громом і відбивають ся на чотири сторони' доми росли і неначе піднімали ся із землї на кождім кроцї: мости дрожали; карити міняли ся; фірмани і лакеї кричали: сніг свистів під тисячню скорих саний, що летіли із всїх боків; пішоходи тиснули ся попід домами, по рівних хідниках і великі їх тїни мелькали по стїнах, досягаючи димарів і криш.

З подивом оглядав ся коваль на всї боки. Йому здавало ся, що всї доми звертають на нього свої безчисленні огненні очи і вдивляють ся. Панів в критих сукном шубах він бачив так богато, що не знав, перед котрим знимати шапку. »Боже мій,як богато тут паньства«! — погадав коваль. — »Я думаю, що кождий, котрий їде вулицею в шубі, то засідатель і знов засідатель! А й що їдуть втаких дивоглядних бричках скляних, то коли не городничі, то певно комісарі або ще щось знатнїйшого«. Його думки перервав чорт: —

»Чи прямо їхати до цариції?« — »Ні, страшно«. — погадав коваль. »Тут десь опинили ся Запорожці, що в осени їхали через Диканьку. Вони їхали із Січи з письмом до цариції: чи не порадити ся їх. Гей, сатано! Залізь-но в мою кишеню і веди до Запорожців!«

І чорт сейчас похудів і став таким маленьким, що без труду заліз йому в кишеню. А Вакула не вспів озирнути ся, як очутив ся перед великим домом, увійшов, сам не знаючи як, на сходи, отворив двері і подав ся трохи взад від блеску, як побачив прибрану кімнату. Та сейчас набрав відваги, бо пізнав тих Запорожців, що переїжджали через Диканьку а тепер сиділи на шовкових диванах, підопхавши під себе чоботиша, намазані дїгтем і курили сильний тютюн, що у нас його називають бакуном.

— Гаразд, панове! Помагай вам, Боже! Ось, де ми побачили ся! — сказав коваль, підійшов близше і поклонив ся до самої землї.

— Що се за чоловік? — спитав козак, що сидїв найблизше, свойого сусїда.

— А ви не пізнали? — сказав коваль. — Се я, Вакула, коваль! Як ви їхали в осени через Диканьку, то гостили ся у мене, дай вам, Боже, всякого здоровля і многих лїт, повних два дни. І новий обруч я тодї набив на колесо від вашої брички.

— А! — сказав запорожець, — то сей коваль, що гарно малює. Здоров земляче! Ти чого сюди забрив?

— А так, захотїв подивити ся; кажуть....

— Щож, земляче, — сказав знов Запорожець і, щоби показати, що він може говорити і по московськи, додав: — Што, бальшой город?

Коваль і себе не хтїв засоромити і не показати ся новиком. Впрочім, як ви вже бачили висше, він знав також грамотний язик — Говернія знатня! —

одвітив він рівнодушно. — Нечево сказать, доми балшущіє, картіни вісять скрозь важніє. Многіз доми іеписані буквами із сусальнаго золота до чрезвичайности. Нічево сказать, чудная пропорція!

Коли Запорожці почули, як свобідно він говорить, вивели заключеня, вилічне для нього.

— Опісля поговоримо з тобою, земляче, більше; а тепер ми їдемо сейчас до цариці.

— До цариці? А будьте ласкаві, панове, возьміть і мене з собою.

— Тебе? — вимовив Запорожець таким способом, як говорить дядько до свойого чотиролітного синка, що просить посадити його на великого коня. — Що ти будеш там робити? Ні, годі. — Тут по його лици розлила ся повага. — Ми, брате, будемо з царицею говорити про свої справи.

— Возьміть, — настоював коваль. — Проси! — шепнув він тихо чортови, ударивши кулаком по кишени.

Не всьпів вимовити того слова, а вже другий Запорожець сказав:

— Возьмім його в самім ділї, брате.

— Гаразд, возьмім! — додали другі.

— Надягай же таке плате, як ми маємо на собі.

Коваль натягнув на себе зелений жупан: і в тій-самій хвилї отворили ся двері і увійшов якиїсь чоловік кажучи, що пора їхати.

І знов дивно здавало ся ковалеви, коли поніс ся він в чималій кариті, що гойдала ся на ресорах а з обох боків попри неї бігли назад чотиро-поверхові доми а гостинець, здавало ся, сам підбігав під кінські копита.

— Боже ти мій, який сьвіт! — думав коваль. — У нас навіть в день не буде так ясно.

Карити задержали ся перед двором. Запорожці вийшли, вступили в гарні сїни і зачали йти по блискучих осьвічених сходах.

— Що за сходи! — шепнув до себе коваль. — Шкода по них ногами йти. — Які хороші! Ось, говорять: брешуть байки! Який чорт, брешуть? Боже ти мій, що за поруче! Яка робота! Тут одного зелїза вийшло за пятьдесять рублів!

Коли Запорожці вийшли сходами на гору, перейшли першу салю. Жваво ступав за ними коваль, боячи ся на кождім кроцї поховзнути ся на долївцї. Минули ще три салї а коваль таки все не переставав розглядати ся. Коли вступили до четвертої, він мимохіть приступив до образа, що висїв на стінї. Се була Пречиста Діва з Ісусом на руках.

— Що за образ, що за прекрасний малюнок! — говорив коваль до себе. — Ось, здасть ся, говорить; мов жива! А сьвяте Дитятко! І ручки притиснуло і усьміхає ть ся бідняткo! А краски! Боже ти мій, які краски! Як горить голуба краска! Хороша робота! Певно, що ґрунт намальований самим дорогим блейвасом. То вже як не дивне отсе мальоване, але ся мідяна ручка, — продовжав він, підходячи до дверий і ловячи за замок, — стоїть ще більшого подиву! Ех, яке прекрасне оброблене! Гадаю, що всьо робили німецькі ковалї і то за великі гроші....

Може бути, що ще довго був би коваль роздумував, коли б лакей з ґальоном не був взяв його під руку і не замітив, щоб не відставав надто від других. Тут казали їм ждати. В салї було трохи ґенералів в мундирах, шитих золотом. Запорожці поклонили ся на всї боки і станули разом.

За хвилю увійшов в супроводї великої дружини чоловік високий, досить грубий, в гетманськім строю,

в жовтих чоботинцах. Волосе у нього було поковдане, одно око трохи зизовате, на лици ясніли якось величавість, у всіх рухах видко було навичку приказувати. Всі ґенерали, що походжали в золотом шитих мундурах, засуєтили ся, поклонили ся низенько, здавало ся, що ловили кожде його словечко або незначний рух, щоб сейчас всьо виповняти. Та гетьман не звернув навіть уваги на се, тільки кивнув головою і підійшов до Запорожців.

Всі Запорожці поклонили ся в ноги.

— Чи ви тут всі? — спитав він протяжно, трохи через ніс.

— Та всі батьку! — одвітили Запорожці, кланяючи ся знов.

— Не забудьте говорити так, як я вас учив!

— Ні, батьку, не забудемо.

— Се цар? — спитав коваль одного Запорожця.

— Та де цар! Се сам Патьомкін! — одвітив.

В сумежній кімнаті почули ся голоси і коваль не знав, куди дінути свої очі від многих увійшовших дам, в атласовім платю, з довгими хвостами, в золотом шитих кафтанах. Він бачив один тільки блеск а більше нічого.

Запорожці знов упали на землю і закричали в голос:

— Помилуй, мамо, помилуй!

Коваль не бачив нічого, тільки розтягнув ся і сам, як довгий, на підлозі.

— Встаньте! — почув ся над ними приказуючий але і приятний голос. Дехто з дворян засуєтили ся і торкали Запорожців.

— Не встанем, мамо, не встанем! Умрем а не встанем! — кричали Запорожці.

Патьомкін прикусував губи; вкінци підійшов сам

і шепнув одному Запорожцеви. Запорожці підняли ся.

Тут осьмілив ся і коваль підняти голову і побачив перед собою невеликого росту жінку, трохи навіть красиву, напудровану, з голубими очима і усьміхненим лицем, що так уміло всьо собі покорити і могло належати до одної тільки царствуючої женщини.

— Сьвітлійший обіцяв познакомити мене нині з моїм народом, якого я ще не бачила, — говорила дама з голубими очима, вдивляючи ся цікаво на Запорожців. — Чи хорошо вас тут приймають? — продовжала вона, підступаючи близше.

— Та спасибі, мамо! Провіянт дають хороший, хоч барани таки не такі у вас, як у нас, на Запорожу то чомуж не жити як-небуть?
Патьомкін наморщив брови, видячи, що Запорожці не говорять сего, чого він їх научив....

Один Запорожець осьміхнув ся і виступив на перед:

— Помилуй, мамо! Чи тебе прогнівив вірний нарід? Чи ми може тримали разом з поганим Татарином? Чи вразили тебе ділом або помишленем? За що такий гнів на нас? Ми чули, що приказуєш всюди будувати кріпости від нас; опісля чули, що хочеш нас повернути в карабінери; а тепер чуємо нові напасти. Чим провинило ся Запорожське військо? Чи тим, що перевело твою армію через перекоп і помогло твоїм ґенералам порубати Кримців?

Патьомкін мовчав і чистив малою щіточкою свої брилянти на руках.

— Чогож ви хочете? — спитала цариця Катерина. Запорожці глянули значно один на другого.

— Тепер пора! Цариця питає, чого хочете! — сказав до себе коваль і знов повалив ся на землю.

— Ваше царське величество, не кажіть карати,

а кажіть милувати! З чого, не у гнів будь сказано вашій царській величности, зроблені черевики, що на ваших ногах? Я думаю, що ні один швець, ні в однім царстві на сьвіті, не уміє так зробити. Боже ти мій, колиб так моя жінка убрала такі черевики!

Цариця засьміяла ся. Дворяни засьміяли ся також. Патьомкін і хмурив ся і усьміхав ся. Запорожці зачали торкати під руку коваля, думаючи, що він зійшов з ума.

— Устань! — сказала ласкаво цариця. — Коли хочеш мати такі черевики, то се дуже легко зробити. Принесіть йому мої дорогі черевики, із золотом. Дійсно, мені подобаєть ся його простодушність. Ось вам — продовжала цариця і глянула на оподалїк стоячого панка з повним, блїдим лицем, якого одінє вказувало, що він не належить до числа придворних, — предмет остроумного вашого пера!

— Ви, ваше царське величество, дуже ласкаві. Тут треба по крайній мірі Ляфонтена! — одвітив, кланяючи ся, панок.

— По чести вам скажу: я до сеї пори без памяти від вашого »Бриґадира«. Ви незвичайно хорошо читаєте! — Однакож, — продовжала цариця, обертаючи ся до запорожців: — я чула, що в Січи у вас ніколи не женять ся.

— Як же, мамо! Так чоловікови, сама знаєш, без жінки трудно жити, — одвітив тойсам запорожець, що говорив з ковалем і коваль дивував ся, чуючи, що сей запорожець, знаючи так хорошо грамотний язик, говорить з царицею, неначе нарочно, самим грубим мужицким наріччєм. »Хитрий нарід«! — подумав коваль. — »Певно, що робить він се не даром«!

— Ми не монахи, — продовжав запорожець, — а люди грішні. Нас тягне до скоромного, як других грі-

ших людий. Є у нас не мало таких, що мають жінки, тільки що не живуть з ними в Січи. Є такі, що мають свої жінки в Польщі і є такі, що мають жінки на Україні і є такі, що мають жінки в Туреччині.

Саме тоді принесли ковалеви черевики.

— Боже ти мій, що за красота! — крикнув він весело, узявши черевики. — Ваше царське величество, щож, коли черевики такі на ногаг і в них ви, ваше благородіє, певно ходите на лід ховзати ся, то які мусять бути самі ніжки? Гадаю, що із самого цукру.

Цариця, що дійсно мала гарні, невеличкі ніжки, не могла не засьміяти ся, почувши такий комплімент із уст простодушного коваля, котрий в своїм запорожськім одіню виглядав на кравця, помимо свойого смаглявого лиця.

Урадований такою ласкою, коваль хотів було вже поспитати царицю о всім: чи се правда, що царі їдять один тільки мід і сало і таке инше; та почув, що запорожці торкають його у бік, тому отже рішив мовчати. І коли цариця звернула ся до стариків і зачала розпитувати, як вони живуть в Січи, які водять ся звичаї, то він, відійшовши назад, нагнув ся до кишені, сказав тихо: »винеси мене відси чим мерщій«! — і знов очутив ся на дворі.

— Утопив ся, їй Богу, утопив ся! Ось: щоб я не устала з того місця, що утопив ся! — лепетала товста ткачиха, стоячи в товпі диканських баб, на вулици.

— Щож, чи я яка брехунка? Чи я у кого вкрала корову? Чи я може кого вже обманила, що менї не дають віри? — кричала баба в козацькій свитї, з фіолетовим носом, вимахуючи руками. — Ось, щоби менї води не захтїло ся пити, коли стара Переперчиха не виділа власними очима, як коваль повісив ся.

— Коваль повісив ся? Ось тобі на! — сказав голова, що виходив від Чуба і приступив близше до тих, що говорили.

— Скажи радше, щоб тобі горівки не захтїло ся пити, стара пянице! — відрізала ткачиха. — Треба бути такою дурною, як ти, щоби повісити ся! Він утопив ся, утопив ся в полонцї! Я така певна як сего, що ти була перед хвилею у шинкарки.

— Безвстиднице! Бач, чим попрікнула! — гнївливо крикнула баба з фіолетовим носом. — Тиб мовчала, потаскухо! Хіба може я не знаю, що до тебе ходить що вечера дяк?

Ткачиха визьвірила ся.

— Що дяк? До кого дяк? Що ти брешеш?

— Дяк? — запитала, вдираючи ся між сварливих дячиха, убрана в кожух із заячих шкір, критий сїрим сукном. — Я дам вам дяка! Хто се говорить: дяк?

— А ось до кого ходить дяк! — сказала баба з фіолетовим носом, показуючи на ткачиху.

— Так се ти, суко? — сказала дячиха, підступаючи до ткачихи. — То ти відьмо, напускаєш на нього туман і поїш його нечистим зїлєм, щоби ходив до тебе?

— Відчепи ся від мене, сатано! — крикнула дячиха.

— Бач, проклята відьма, щоб ти не діждала ся своїх дїтий побачити! Негідна! Тьфу! — Тут дячиха плюнула ткачисї прямо в очи.

Ткачиха хтїла зробити то само та не хотячи плюнула на неголене лице голови, що підсунув ся близше, щоби лїпше чути сварку.

— А, погана баба! — закричав голова, утираючи полою лице і підняв кнут. Сейчас розійшли ся всї сварливі на всї боки. — Отже коваль утопив ся! Боже
лова і знов обтер ся. — Отже коваль утопив ся! Боже

ти мій! А який був гарний маляр! Які сильні ножі і серпи умів виковувати! Що за сила була! Однак, — продовжав він, задумавшись, — таких людий мало в нашім селї. Я замітив, ще сидячи в мішку, що йому щось хибує. Ось тобі і коваль! Був а тепер його нема! А я збирав ся підкувати свою рябу кобилу....

І повний таких християнських думок, голова побрив у свою хату.

Оксана засумовала, коли до неї дійшли такі вісти. Вона мало вірила очам Переперчихи і сплетням бабським: знала вона, що коваль був дуже набожний і не схоче погубити своєї душі. Та що, як він дійсно пішов із села, щоби більше сюди не повернути ся? А такий парень не найдеть ся другий. І він так її любив!

Красавиця перевертала ся цілу ніч з одного боку на другий на своїм ліжку і не могла заснути. То хтїла перестати думати, і то знов думала. І ціла горіла; а до раня зовсїм залюбила ся в коваля.

Чуб не виявив нї радости нї жалю, як почув, що стало ся з ковалем. Його голова була занята одним: він нїяк не всилї був забути зради Солохи....

Настав ранок. Церков наповнила ся народом. Старі жінки, в білих намітках, в білих суконних свитках, набожно хрестили ся при входї. Дворянки, в зелених і жовтих кафтанах, а деяка навіть в синїх контушах, із золотими на задї вусами, стояли попереду. Дївчата, що мали на головах намотану цілу копицю стяжок а на шиях повно коралїв, хрестиків і дукачів, намагали ся дібрати ся ще близше до іконостасу. А поперед всїх стояли дворяни і прості мужики з вусами, з чубами, з товстими шиями і тілько-що виголеними підбородками, всї по більшій части в кобеняках, з під котрих видко було свиту, у одних білу, а у других синю. На всїх лицях, куди не глянеш, було

видко радість. Голова тепер облизував ся, уявляючи собі, як то він небавом буде заїдати кобасу; дївчата думали, як то вони будуть ховзати ся на леду з хлопцями; старухи, сердечнійше як коли инде шептали молитви. На цілу церков було чути, як козак Свербигуз бив поклони. Одна тільки Оксана стояла, мов не своя: молила ся і не молила ся. На серцю у неї стовпило ся так богато чувств ріжнородних, одно болючійше від другого, що і лице її було дуже засумоване. Дївчата не знали, яка причина сьому і не підозрівали, щоби тут причиною був коваль. Однак: не тільки Оксана була занята ковалем. Всї люди замітили, що сьвято нїби не сьвято, бо чогось бракувало. Як на біду, дяк захрип після своєї мандрівки в мішку і сьпівав ледви чутним голосом; правда, приїзший бас сьпівав хорошо, та лїпше булоби, колиб таки коваль був: він завсїгди, бувало, як тільки сьпивали »Отче наш« або »Іже Херувими«, йшов до крилосу і відси виводив таким напівом, яким сьпівають в Полтаві. Вже минула утреня; після утренї минула і обідня.... Кудиж, в самій річи, запропастив ся коваль?

Ще бистрійше нїс ся чорт з ковалем назад і митю опинив ся Вакула коло своєї хати. Тодї запіяв когут.

Куди? — закричав коваль, зловивши за хвіст чорта, що хтїв утїкати. — Постій, приятелю, ще не все: я ще тобі не подякував.

І зловив хворостину, вчистив йому три udари і бідний чорт зачав утїкати, як мужик, якого щойно випарив засїдатель. І так: місто сего, щоби спокусити, соблазнити і вивести в поле других, ворог людського роду сам пошив ся в дурнї.

Після сього Вакула увійшов до сїний, зарив ся в сїно і переспав до обіду. Коли пробудив ся, налякав

ся, як побачив, що сонце вже під полуднем: — Я проспав і утреню і обідню.

Тут побожний коваль задумав ся і прийшов до пересьвідченя, що се певно. Бог нарочно хтів покарати його намір погубити свою душу і тому наслав сон, котрий не дав йому вибрати ся навіть до церкви. Однак успокоїв ся тим, що слідуючої неділї висповідаеть ся а від нинїйшого дня зачне щодня бити пятьдесять поклонів через цїлий рік. Заглянув в хату: не було нікого. Видко, Солоха ще не вернула.

Обережно дістав він ізза пазухи черевики і знов радував ся дорогою роботою і чудною подією минулої ночи' умив ся, убрав ся як найлїпше, надів тосаме одїнє, що його дістав від Запорожцїв, виняв зі скринї нову шапку з решитилївських кожухів із синїм верхом, якої не надівав на голову нї разу від того часу, коли купив її, будучи в Полтаві; взяв також новий ріжноцьвітний пояс і положив то всьо разом з нагайкою в хустину і пішов просто до Чуба.

Чуб випулив очи, коли прийшов до нього коваль і не знав, з чого дивувати ся: чи з того, що коваль воскрес, чи тому, що коваль посьмів до нього прийти, чи тому, що він убрав ся так гарно по запорожськи. Та ще більше чудував ся він, коли Вакула розвязав хустину і положив перед ним новісїньку шапку і пояс, якого не видів ще нїхто в селї а сам упав йому в ноги і проговорив благальним голосом:

— Помилуй, батьку, не гнївай ся! Ось тобі нагайка: бий, кілько душа забажає. Віддаю ся тобі сам, каю ся за все,бий, та тільки не гнївай ся. Ти чейже братав ся коли-то з покійним батьком, разом з ним хлїб-сіль їв і могорич пив.

Чуб не без внутрішного вдоволеня бачив, як коваль, що нікому в селї у вус не був, гнув в жмени пя-

таки і підкови, як гречані вареницї, той самий коваль лежав тепер у його ніг. Щоб ще більше поконати коваля, Чуб взяв нагайку і ударив коваля тричі по спині: »Ну, буде з тебе, вставай! Старших людий все слухай! Забудьмо всьо, що було між нами. А тепер говори, чого тобі хочеть ся«?

— Віддай, батьку за мене Оксану!

Чуб трохи подумав; глянув на шапку і пояс: шапка була прекрасна, пояс також не уступав перед нею; згадав зраду Солохи і сказав рішучо:

— Добре, присилай старостів!

— Ай! — скрикнула Оксана, переступаючи через поріг і побачивши коваля, впялила в него очи з зачудованєм і радістю.

— Глянь, які я приніс тобі черевики! — сказав Вакула. — Тісамі, що їх носить цариця.

— Нї, нї, менї не треба черевиків! — говорила вона, вимахуючи руками і не зводячи з нього очий. — Я і без черевиків....

Дальше вона не договорила і зарумянила ся.

Коваль підійшов близше і взяв її за руку; красавиця і очи спустила. Ще нїколи не була вона так незвичайно хороша. Залюблений коваль тихо поцїлував її а лице її ще більше почервонїло і вона стала ще кращою.

Переїжджав через Диканьку блаженної памяти архієрей, хвалив місце, де стоїть село і, їдучи вулицею, остановив ся перед новою хатою.

— А чия се така розмальована хата? — спитав Преосьвященний хорошу жінку, що стояла біля дверий з дитиною на руках.

— Коваля Вакули! — сказала, кланяючи ся, Оксана; бо се була вона.

— Гарно! Хороша робота! — сказав архієрей, придивляючись до дверий і вікон. А вікна були кругом обведені червоною краскою, а на дверах були намальовані козаки на конях, з люльками в зубах.

Та ще більше похвалив Преосьвященний Вакулу, коли довідав ся, що він сповнив церковну покуту і даром помалював цілий лівий крилос зеленою краскою з червоними цьвітами.

Однак, се не все. На стіні з боку, як увійдеш в церков, намалював Вакула чорта в пеклї, такого гидкого, що всї плювали, коли переходили мимо; а баби, як тільки розплакала ся їм на руках дитина, підносили її до образа і говорили: »**Он бач, яка кака намальована!**«

І дитина переставала проливати слїзоньки, скоса глядїла на образ і притискала ся до грудий матери.

Конець.

MAY